

IZ POVIJESTI PEDIJATRIJE

RADOVAN MARKOVIĆ

»Osvijestimo se: u ovim smo vremenima više nego ikada dužni vraćati i vratiti zdravlje svome narodu, toliko narušeno i porušeno, dužni smo ga čuvati i očuvati, što bolje i više možemo i umijemo. Postupati nam je drugačije, nego što se do sada postupalo. Ne gubimo se prigovarajući kako je bilo a kako je imalo da bude, nego odredimo, kako treba da bude, hoćemo li da uspijemo. Ispravimo iz temelja sve nedostatke i propuste, a upoznavši glavne uzroke i povode narodnom nezdravlju, primijenimo svako praktično i naučeno iskustvo našem narodnom biću, stvarajmo savremene, narodu prijeko potrebne i trajno korisne uredbe, a kad ih stvorimo, provodajmo ih savjesno, odlučno i s pravim oduševljenjem za dobrobit narodnu.«

Tako je govorio dr Radovan pl. Marković još 1918. godine, u svom prijedlogu zakona o uređenju zdravstvene službe, liječnik, pedijatar, povjerenik za zdravstvo u narodnom vijeću SHS te burne 1918. Čovjek koji je svojim radom na području javnog zdravstva i politike kako reče profesor dr Dragutin Mašek »uzdigao svoju markantnu osobu u vidokrug opće pažnje.«

Dvije godine kasnije, povodom njegove smrti, o njemu govore njegovi kolege, politički suborci i protivnici kao o »izvanrednom poštenjaku, rijetko nesebičnog a toliko zaslužnog karaktera, kao kristal čistog patriotu... ma da nije bio izrijekom u nijednoj stranci... vičan je gubiti dane i noći za narodni boljitak.« [1]

Treba napomenuti da sve ove riječi, gledajući na životno djelo Radovana Markovića ne zvuče pretjerano. Proučavajući njegov životopis, upoznajemo ga kao čovjeka izuzetnih moralnih kvaliteta, odličnog obrazovanja, dara za pisanje i govorništvo. Svi njegovi talenti bili su potaknuti odličnim učiteljima i osobnom marljivošću tako da je zaista predstavljao idealnog liječnika čije su osobne kvalitete i životno djelovanje pridonijeli da je već tookm svog života bio cijenjen među kolegama, u svom gradu i Zboru liječnika ali i šire u društvu Hrvatske svog vremena i kasnije države SHS.

Dr Radovan Marković rodio se 1874. godine u jednom malom mjestu Knegincu blizu Va-

raždina. No osnovu i srednju školu pohađao je u Zagrebu. Bio je odličan đak i nadaren sin filozofa, književnika i književnog kritičara dr Franje Markovića. Utjecaj oca bio je presudan na oblikovanje intelektualnih i moralnih kvaliteta Radovana Markovića i zato je potrebno reći nekoliko riječi, za one koji to ne znaju, tko je bio dr Franjo Marković. Bečki đak koji je studirao uporedo slavistiku, klasične jezike i filozofiju i 1872. u Beču doktorirao iz filozofije. R. Zimmerman, profesor filozofije, u to doba u Beču i Markovićevo učitelj, bio je pod utjecajem formalne estetike koja je definirala estetiku kao nauku o ocjenjivanju koja obuhvaća i etiku. Franjo Marković je prihvatio ovaj pravac i u svom djelu »Sustav obćenite estetike« (1903.) iznosi uz sve estetske teorije i prvi put našu estetičku terminologiju. Franjo Marković predavao je estetiku na zagrebačkom sveučilištu i poslije svog umirovljenja, doslovce do kraja života. Književna mu djela nisu od toliko ni povjesnog značaja a ni literarnog kao filozofska, on je književnik čija snaga nadahnuća nažalost ne prelazi njegovo dobro poznavanje filozofije i umjetnosti.

Ovaj ugledni kulturni radnik s kraja stoljeća prenio je na svog sina visoka etička načela i smisao za dobro pismeno izražavanje koje je Radovanu Markoviću omogućilo da u svemu što piše: od političkih govora do popularnih i poučnih djela, piše dobro, jasno, nadahnuo i odgovorno.

Radovan Marković je kao i njegov otac, medicinu studirao u Beču, promovirao 1898. godine i ostao u Beču do 1900. godine na usavršavanju na Dječjoj klinici prof. Wiederhofera. Vraća se u Zagreb na početku novog stoljeća i počinje raditi kao sekundarni liječnik u Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu. Te iste godine u ovu bolnicu dolazi i dr Franjo Durst i dr Kurt Hübn. Tu su već dr Dragutin Mašek i dr Miroslav Čačković. [2]

Svi oni dolaze u Bolnicu milosrdnih sestara k svom učitelju i kolegi dr Teodoru Wikerhauseru, zaslužnom što se Bolnica milosrdnih sestara od 1894. godine razvija u modernu bolnicu, tako da se i Car Franjo Josp »divio modernom uređenju i lijepom namještaju« kad

je 1895. godine posjetio Zagreb i Bolnicu milosrdnih sestara na Vinogradskoj cesti.

Početkom 20. stoljeća Bolnica i dalje napreduje tako da već 1901. godine kupuje rendgen aparat [3] a 1904. osniva prvi dječji odjel na Balkanu.

Voditelj odjela je naš prvi pedijatar dr Radovan Marković. U to doba on je u medicinskim krugovima već poznati liječnik. U »Liječničkom vjesniku« piše o zakonima za zaštitu djece, a u javnosti grada Zagreba poznat je kao vrstan pedijatar, kućni liječnik mnogobrojnih malih Zagrebčana i koji je kroz bogatu praksu u isto vrijeme bolničkog i kućnog liječnika shvatio koliko je neophodno uputiti roditelje a posebno majku kako njegovati i odgajati dijete. Tako je već 1903. godine napisao priručnik za majke: »Dječja njega: upute mladoj majci«. Knjiga ima višestruko značenje u našoj povijesti pedijatrije i općenito medicine. Djelo je napisao kao popularni priručnik, što ne umanjuje već nasuprot tome uvećava njegovu važnost jer upute za njegu djece piše stručnjak pedijatar koji je prvi u tom teškom poslu pisanja medicine za laike jer jednostavno a stručno pisati o važnim temama života i zdravlja mogu samo dobr stručnjaci koji su u isto vrijeme vični pisanju ali i razgovoru s ljudima, koji svakodnevno u praktičnom radu provjeravaju svoje znanje i svoj rad. Kao pravi liječnik pedijatar, Marković posebnu pažnju posvećuje dojenju i u skladu s prilikama koje u to doba vladaju više prigovara u vezi uzimanja dojilja nego kad govori o umjetnom dohranjivanju.

Poznavajući odlično ono o čemu govori, kao iskusni liječnik i inteligentan čovjek, Marković sve svoje zdravstvene upute obavlja savjetima majci o odgoju ne samo djeteta nego prije svega vlastite ličnosti. To je posve u skladu s njegovim svjetonazorom da zdravstveno i duhovno prosvječivanje stvaraju skladne i odgovorne društvene ličnosti. U stručnom dijelu ove knjige, Marković prije svega spominje svoje predhodnike, dr A. Lobmayera i V. Gjurovečkog koji su na hrvatskom jeziku napisali prve knjige o njezi djece a zatim nabraja, za ono doba najpoznatija njemačka i francuska djela. Posebno zanimljivo je poglavlje posvećeno dječjim bolestima. Za pedijatre je zanimljivo vidjeti kakav je bio na početku stoljeća stupanj znanja o dječjim bolestima a za one koje zanima povijest medicine i posebno naš medicinski jezik knjiga je puna interesantnih izraza od kojih mnogi iako zanimljivi ili dobro odabrani nikad nisu ušli u svakidašnji govor, ni u medicinsku terminologiju. To su na pr. riječi kao »mekokosnost« za rahitis, »dobrac« za morbile ili »gronica« za difteriju itd.

Marković je izvrstan kliničar. Objavljuje stručne radove o spastičnoj diplegiji, sarkomu rodnice, šarlahu i difteriji (gronici). Vodi kurseve stručnog usavršavanja. Traži otvaranje mjesta gradskog liječnika za djecu i stalnog školskog liječnika (1907.). Zalaže se za otva-

ranje mliječne kuhinje, davanje polumasnog mlijeka siromašnoj djeci, predlaže da se omogućiti dojenje za vrijeme rada majke uređenjem prostorja za dojenje u tvornicama.

Marković se nije u svom društvenom radu zadržao samo na pisanju popularnih medicinskih djela: on je aktivni član Zbora liječnika Hrvatske i od veljače 1905. godine urednik »Liječničkog vjesnika«. To posebno nije bila laka dužnost u vrijeme kad se osipa broj članova Zbora a posebno onih članova koji su bili spremni surađivati u »Liječničkom vjesniku«. Kako svjedoče kolege Radovana Markovića, on je bio često prisiljen sam održati i omogućiti izlaženje svakog broja kako svojim vlastitim priložima i aktivnim radom koji je on nastavio i nikao što je 1908. godine napustio uredničko mjesto jer je izabran za narodnog zastupnika u Velikoj Gorici i aktivno se posvećuje političkom djelovanju u Saboru. Ovo razdoblje njegovog rada je sigurno najbolje označio on sam svojim čuvenim govorom u Saboru 1910. godine a koji je iste godine tiskan u prilogu »Liječničkog vjesnika« [4]. Svi povjesničari naše medicine, slažu se da je taj govor svojom koncepcijom o problemima narodnog zdravlja, stilom pisanja odnosno govora unio ne samo sasvim moderne poglede na zdravstvo već je način na koji je to iznijeto, bio sasvim nov: kritikom birokracije, kritikom protekcije, pozivom da se osnuje medicinski fakultet, da se uvedu evropski kriteriji vrednovanja liječničkog zvanja, da se izgrade nove bolnice, educiraju primalje i dječje negovateljice, da se vodi stalna borba protiv alkoholizma, tuberkuloze, trahoma i spolnih bolesti. Koliko je Marković u svom govoru bio izravan i oštar kazuje ovaj pasus:

»Kao što je svaka, tako je i zdravstvena služba uređena posve birokratski. Sve si dobro obavio, kad točno šalješ mnogobrojna izvješća i iskaze i dobro ih zbrojiš. Brineš li se kao uredovni liečnik nešto više za zdravlje svoga naroda, predlažeš li kakovu novu potrebnu uredbu, zamjeraš se starijemu, dobavljaš se ukora, da prekoračuješ svoj djelokrug. Mnogi su to mlađi liečnici izkušali i okanili se takove »prerevnosti«. Zemlja ti daje manju plaću, tebi i tvojima manju mirovinu, pomози si sam privatnom praksom. Vršiš li savjesno uredovne dužnosti, nadzireš li, da se strogo provadaju zdravstveni propisi o ljekarnama, primaljama, školama, gostionicama, trgovinama, mesarnicama, obrtu, zdencima, kućama itd., zamjerio si se celomu svijetu, slobodno si onda traži privatnu praksu, ne preostaje ti drugo, nego da seliš. Nemaš vremena, da proučavaš nezdravlje naroda, da ga poučavaš o zdravlju. Prema birokratskoj uredbi čitave uprave miešaju se u stručno liečničko djelovanje razni nestručnjaci. Po vremenu moraš postati nehajan, vršiš samo najnužnije što moraš: liečnika je zamienio birokrat.« [5].

Iako je bio poznat i priznat kao pošten, hrabar i uman borac, Marković nije bio, baš zbog toga, ni pošteđen prigovora svojih najbližih kolega koji su se u određenom trenutku osjetili pogodeni njegovim primjedbama. Tako je i nastala njegova poznata polemika s dr. Franjom Durstom koji je Markovićeve primjedbe o primaljskom učilištu i rodilištu shvatio kao napad na njegovu ličnost. Kako je Marković smatrao da je on u pravu i da se njegove primjedbe uvijek moraju prihvatiti kao stručna kritika, ova polemika je počela da se polako pretvara u svađu, koju je pokušao i zaustavio dr. Miroslav Čačković, potpredsjednik Zbora i njihov zajednički prijatelj. Polemika je vodena na stranicama »Liječničkog vjesnika« u 1910. godini i čak u ono vrijeme vjerojatno više govori o ličnostima polemičara nego u argumentima za i protiv ujedinjenja porodiljstva s ginekologijom.

Kao što je to poznato, obojica su prihvatili Čačkovićev savjet da prekinu raspravu. Durst je zatim uspio ostvariti svoje naume a Marković svojim slijedećim postupkom opet svjedoči koliko je ozbiljno shvaćao profesionalno poštenje i osobno dostojanstvo i zato odlučuje da istupi iz Zbora liječnika kako ni svojim budućim polemikama ne bi Zbor uvlačio u neugodne situacije.

Želeći ostvariti cjelovitu nezavisnost svog djelovanja Marković sve do 1916. ne prihvaća državnu službu. Zato je 1914. godine poslat na front, u Mačvu, i tu je dobio tešku dizenteriju. Kao borac za socijalnu pravdu i kao liječnik, Marković je bio veliki protivnik rata u kojem je uz to što je zaradio tešku bolest bio odvojen od svoje obitelji i doživio potresno i teško razočarenje kad je iz novina, već starih i zalutalih slučajno na frontu, pročitao da je umro njegov otac, njegov uzor i učitelj dr. Franjo Marković. Da bi izbjegao dalje angažiranje u ratu, Marković prihvaća mjesto županijskog fizika 1916. godine a 1918. godine izabran je u Narodno vijeće SHS kao povjerenik za zdravstvo. To je bila zaista u ono vrijeme, nagrada za njegov dugogodišnji rad. Naravno da je on prihvatio i ovu dužnost sa istim žarom i marljivošću koja ga je resila tokom njegova cjelokupnog djelovanja, te je iste godine predložio »Osnove zakona o uređenju zdravstvene službe« [6] a s čijim uvodom smo započeli ovaj prikaz.

Nažalost Radovan Marković nije dugo ostao na novoj dužnosti, u borbi za uređenje zdravstvene službe nove države. Ovaj put je njega prerana smrt odvojila od svih onih zadataka koje je on tako revnosno i idealistički ispunjavao, duboko uvjeren u geslo kojim završava uvod u »Osnove zakona o uređenju zdravstvene službe« a to je »zdrav narod, slobodan narod«.

Umro je 1920. godine, prerano da bi u dvije godine, koliko se bavio problemima zdravstva postigao veće rezultate, ali s obzirom na njegovo dugogodišnje djelovanje u svim onim poslovima koje smo do sada nabrojali, Marković je napravio mnogo, postigao mnogo, bio prvi koji je javnim poslovima kao liječnik specijalista posvetio sve svoje velike ljudske i profesionalne sposobnosti.

Prof. Tanja Sušec
prof. dr. Vlado Oberiter

Literatura

1. STANKOVIĆ, R. Dr Radovan Marković (nekrolog). Lij. vjes. 1920; 42:56—58.
2. Svi navedeni liječnici kasnije, učenici T. Wickerhausera su vodeći stručnjaci: dr. Franjo Durst u porodiljstvu i ginekologiji, dr. M. Čačković u kirurgiji, dr. D. Mašek u otorinolaringologiji. Doktori M. Čačković i D. Mašek su zajedno s T. Wickerhauserom, osnivači našeg prvog medicinskog fakulteta, u Zagrebu 1918. godine.
3. Klinička bolnica »Dr. Mladen Stojanović« Zagreb 1845—1985. Zagreb, KB »Dr. Mladen Stojanović«, 1985.
4. Govor dra. Radovana pl. Markovića, narodnog zastupnika za kotar veliko-gorički u hrvatskom Saboru za rasprave o indemnitetu 16. travnja g. 1910.
5. MARKOVIĆ, R. Osnove zakona o uređenju zdravstvene službe Lij. vjes. 1918; 40:111—130.
6. Ibid.
1. Belicza, B. Prošlost i sadašnjost »Liječničkog vjesnika« u svjetlu činjenica i dojmova. Lij. vjes. 1977; 99:67—73.
2. Belicza, B. Urednici »Liječničkog vjesnika« od 1877. do 1929. god. Lij. vjes. 1977; 99:74—80.
3. Grmek, MD. Marković Radovan. Medicinska enciklopedija, sv. 6. Zagreb, 1962, str. 557.
4. Iz hrvatske medicinske prošlosti; Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske. Zagreb, ZLH, 1954. Klinička bolnica »Dr. Mladen Stojanović« Zagreb, 1845—1985. Zagreb, KB »Dr. Mladen Stojanović«, 1985.
5. Rede, T., Juretić, M. Dječje bolnice u Jugoslaviji nekad i danas. Lij. vjes. 1979; 101:797—800.
6. Stanković, R. Dr Radovan Marković (nekrolog). Lij. vjes. 1920; 42:56—58.